

اثر بخشی بخشش درمانی بر پرخاشگری و میزان بخشش در پسران نوجوان کانون اصلاح و تربیت شهر تهران

حسین قمری گیوی^۱
زهرا محبی^۲
مرتضی صادقی^۳

چکیده

سابقه و هدف: متأسفانه هر سال با افزایش چشمگیر بزه کاری نوجوانان در کشورمان روبه رو هستیم. این پژوهش با هدف کلی بررسی بخشش درمانی بر پرخاشگری و میزان بخشش در پسران نوجوان کانون اصلاح و تربیت شهر تهران طراحی و اجرا شد.

مواد و روش ها: این پژوهش از نظر روش شبه آزمایشی محسوب می شود و طرح آن پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه نوجوانان پسر کانون اصلاح و تربیت شهر تهران در سال ۱۳۹۱ (تقریباً ۳۰۰ نفر) بود. روش نمونه گیری به صورت نمونه گیری تصادفی است و حجم نمونه شامل ۳۰ نفر از پسران کانون اصلاح و تربیت بود که به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل جای گرفتند. آزمودنی های گروه آزمایش ۱۰ جلسه تحت آموزش بخشش درمانی قرار گرفتند و گروه کنترل هیچ گونه مداخله ای را دریافت نکردند. ابزار به کار رفته شامل فهرست خشم حالت- صفت اسپیلبرگر برای خشم و پرسشنامه انگیزه های بین فردی مرتبط با آسیب بود که بر روی تمام افراد نمونه به عنوان پیش آزمون و پس آزمون اجرا شد. داده های به دست آمده با استفاده از روش تحلیل واریانس چند متغیری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته ها: نتایج حاصل از تحلیل آماری این پژوهش بیان می دارد که درمان آموزش بخشش بر اساس مدل فرایندی انرایت سبب کاهش شاخص کلی پرخاشگری و افزایش بخشش بین فردی گروه آزمایش گردیده است. **استنتاج:** به کارگیری بخشش درمانی، به طور مستقل و یا در کنار سایر روش های درمانی، عمدتاً می تواند شاخص های مربوط به بهداشت روانی را افزایش داده و به بهزیستی افراد در حوزه های مختلف زندگی بیانجامد.

واژه های کلیدی: بخشش درمانی، پرخاشگری، پسر، نوجوان

مقدمه

می آید، به نحوی که در پایان این دوره نوجوان هویت جنسی و اجتماعی خویش را پیدا کرده پذیرش مسئولیت های فردی و اجتماعی آماده می شود (۱). به

نوجوانی (adolescence) حد فاصل سن کودکی و جوانی است. در این دوره به دلیل رخ دادن بلوغ، تغییرات و تحولات جسمی، روانی و اجتماعی پدید

E-mail: h_ghamarigivi@yahoo.com

مؤلف مسئول: حسین قمری گیوی - اردبیل: دانشگاه محقق اردبیلی

۱. دانشیار، گروه مشاوره و علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

۲. کارشناس ارشد مشاوره، سازمان آموزش و پرورش اردبیل، اردبیل، ایران

۳. کارشناس ارشد روان شناسی بالینی

تاریخ تصویب: ۱۳۹۳/۳/۳۱

تاریخ ارجاع جهت اصلاحات: ۱۳۹۲/۱۲/۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۶/۱۸

رویدادهای نامطلوب گذشته گرفته شده و در نتیجه منبع آزاردهنده پنهان خشم و پرخاشگری قدرت خود را از دست می‌دهد. بنابراین در پژوهش حاضر محقق به دنبال تعیین میزان تأثیر فرایند آموزش بخشش بر کنترل خشم نوجوانان بزهکار است. تحقیقی نشان داد که در کانون‌های اصلاح و تربیت روش درمانی بخشش به علاوه درمان‌های رایج به کار گرفته در این کانون‌ها، در کاهش پرخاشگری نوجوانان اثربخش‌تر از هر روش درمانی دیگری به تنهایی است که در این کانون‌ها به کار گرفته می‌شود (۶).

مواد و روش‌ها

جامعه آماری در این پژوهش شامل تمام پسران در بند کانون اصلاح و تربیت شهر تهران است. گروه نمونه مشتمل بر ۳۰ نفر پسر در بازه سنی ۱۶-۱۹ سال بود. علت انتخاب این بازه سنی، درک و فهم مفاهیم مطرح شده در جلسات درمان و توان انجام تکالیف مربوطه در این زمینه بود. ابتدا فهرست تمام افراد حاضر در کانون اصلاح و تربیت از مسئولین مربوطه اخذ گردید. از این فهرست بعضی افراد چیزی به آزادی شان باقی نمانده بود، پس از فهرست کلی حذف گردیدند. بقیه افراد سهم برابری برای انتخاب شدن دارا بودند، لذا به صورت روش نمونه‌گیری تصادفی ۳۰ نفر انتخاب شدند که پس از اجرای پیش‌آزمون بر روی آن‌ها دوباره به صورت تصادفی به دو گروه کنترل و آزمایش تقسیم شدند (هر گروه ۱۵ نفر). انگیزه‌ی بخشش آزمودنی‌ها توسط پرسشنامه انگیزه‌های بین فردی مرتبط با آسیب^۳ (TRIM) ارزیابی شد. این پرسشنامه میزان بخشش را در ۱۲ ایتام می‌سنجد. TRIM دارای ۲ مقیاس است که توسط مک کالاه^۴ و همکارانش (۱۹۹۸) ساخته شد. این دو مقیاس شامل انتقام^۵ و اجتناب^۶ است که توسط مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای (۱=کاملاً مخالفم تا ۵=

خاطر تحولات دوران بلوغ maturity و تغییر در ارزشها و یافتن هویت در این دوران بزهکاری و سایر رفتارهای مخرب افزایش می‌یابد (۲). نوجوانان اغلب در تجربیات هیجانی و احساسی خود، به علت بلوغ هورمونی و شناختی و مواجه شدن با شبکه اجتماعی وسیع‌تر، افزایشی را احساس می‌کنند. یکی از حالات هیجانی شایع در میان نوجوانان خشم^۱ است (۳). پرخاشگری^۲ یا نمود بیرونی خشم از جمله اختلالات و مشکلات رفتاری است که ممکن است در اثر رابطه نامطلوب و ناسالم والدین با فرزندان ایجاد شود. آن چه که باعث توجه پژوهشگران به پرخاشگری شده است، پیامدهای این گونه رفتارها برای نوجوانان مانند ایجاد تصویر منفی در میان همسالان و آموزگاران، طرد از سوی همسالان، افت تحصیلی، مصرف مواد و بزهکاری می‌باشد (۴). متداول‌ترین علت مراجعه کودکان و نوجوانان برای دریافت خدمات روان‌پزشکی، الگوهای رفتاری پرخاشگرانه است. متأسفانه یکی از راه‌هایی که بچه‌ها با خشم کنار می‌آیند ابراز آن است. یکی دیگر از روش‌های رایج کنار آمدن با خشم، انکار آن است. جوانان می‌دانند که گزینه سوم در دسترس برای آن‌ها وجود دارد، درک و بخشش کسانی که به آن‌ها صدمه زده‌اند. آموزش مناسب بخشش می‌تواند احساسات تند خشمگین بچه‌ها و نوجوانان را تعدیل کند و به درمان بالینی تعداد زیادی از اختلالات کودکی و نوجوانی کمک کند (۵). بررسی آیات و روایات در اسلام نشان دهنده تأکید بر بخشش افراد از خطاهای دیگران است. خداوند می‌فرماید: «ای رسول ما روش عفو را در پیش بگیر و امر به معروف و نیکی کن و از نادانان روی برگردان». در جای دیگر می‌فرماید: «گذشت به تقوا نزدیک‌تر است» (اعراف، ۱۹۹ و بقره، ۲۳۷).

بخشش رویکردی درمانی آموزشی است که از طریق آن زهر و سم هیجان‌های منفی ناشی از

3- The transgression-related interpersonal motivation

4- McCullough

5- Revenge

6- Avoidance

1- Anger

2- Aggression

مطالعه شامل ابتلا به اختلال جدی روان‌پزشکی، عدم همکاری در انجام تکالیف بین جلسات و سن پایین تر از دامنه مشخص دوازده بود. تمامی شرکت کنندگان با رضایت آگاهانه وارد مطالعه شده‌اند تا اصول اخلاقی رعایت شود. پس از پایان درمان دوباره از تمامی آزمودنی‌ها (گروه آزمایش و گروه کنترل) خواسته شد که به همان پرسشنامه‌ها پاسخ دهند.

یافته‌ها و بحث

نتیجه حاصل از تحلیل واریانس چند راهه داده شده در جدول شماره ۱ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ حاکی تفاوت معنی‌داری در بین گروه‌های کنترل و آزمایش می‌باشد به این معنی که درمان با افزایش بخشش برای گروه آزمایش همراه بوده است.

جدول شماره ۱: نتایج دموگرافیک آزمودنی‌ها

گروه آزمایش	گروه کنترل	
۲	۳	۱۶
۵	۵	۱۷ سن
۲	۳	۱۸
۴	۴	ابتدایی
۴	۳	تخصصی
۲	۳	راهنیایی
۳	۴	دیرستان
۳	۳	سرفت
۳	۳	جرم و بزه
۴	۳	مواد
		درگیری

با توجه به سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ نشان می‌دهد که درمان در کاهش کلی خشم و افزایش کنترل بر خشم مؤثر بوده است. یافته‌ها نشان داد که درمان آموزش بخشش بر اساس مدل فرآیندی انرایت در کاهش کلی خشم مؤثر است و با نتایج پژوهش Zechmerister و همکاران در این زمینه هم‌خوان است که در آن چنین آمده است بخشش به عنوان مداخله درمانی باعث کاهش خصومت، اعمال پرخاشگرانه، رفتارهای انتقام‌جویانه در هر دو سوی حادثه یعنی قربانی و خاطی می‌گردد (۹).

کاملاً موافقم) سنجیده می‌شود. McCullough و همکارانش نشان دادند که آلفای کرونباخ برای روایی درونی مقیاس انتقام جویی ۰۹. و در مورد مقیاس دوری و اجتناب ۸۶ - ۹۴ می‌باشد. و میزان پایایی آن در طی ۳ هفته برای مقیاس انتقام جویی ۷۹. و برای مقیاس دوری و اجتناب ۸۶ می‌باشد همین مقادیر برای مدت ۹ هفته به میزان ۶۵. و ۶۴ می‌باشند (۷). پژوهش انجام شده توسط خجسته مهر در سال ۱۳۸۸ در ایران، پایایی پرسش‌نامه را با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای بعد انتقام ۸۵، بعد اجتناب ۹۱. و برای کل پرسش‌نامه ۹۲ محاسبه کرد. میزان پرخاشگری آزمودنی‌ها توسط پرسشنامه خشم اسپیلبرگر (STAXI-2) سنجیده شد. پرسشنامه ۵۷ ماده‌ای STAXI-2 شامل شش مقیاس، پنج خرده مقیاس و یک شاخص کلی بیان خشم است که یک اندازه کلی از بیان و کنترل خشم فراهم می‌کند. این ابزار یک پرسشنامه خودسنجی است که آزمودنی به یکی از چهار گزینه اصلاً، کمی، نسبتاً زیاد و بسیار زیاد پاسخ می‌گوید. افرادی که در این پرسشنامه نمره ی کمتر از میانگین کسب کنند پرخاشگری پایین خواهند داشت. ضریب آلفای کرونباخ برای شاخص کلی بیان خشم (AX Index) به طور متوسط برابر ۰/۷۱ بوده است. علاوه بر محاسبه ضریب آلفا، در پژوهش حاضر از روش بازآزمایی برای بررسی پایایی مقیاس‌های ابزار مورد بحث استفاده شد و برای داده‌های حاصل از دو بار اجرای پرسشنامه، ضرایب همبستگی محاسبه شد که متوسط این ضرایب ۰/۷۶ و همه ضرایب بالاتر از ۰/۷۰ بودند (۸). در پژوهش حاضر درمان در طی ۱۰ جلسه ی ۱ ساعته، و به مدت ۵ هفته اجرا شد (در هر هفته دو جلسه برگزار می‌شد). بسته درمانی، درمان ۱۰ جلسه ای انرایت بود که پایه‌ای آموزشی - درمانی دارد. شرایط ورود به مطالعه شامل حضور در کانون، پذیرش شرایط و حضور در جلسات و پاسخ به پرسشنامه‌ها بود هم‌چنین شرایط خروج از

جدول شماره ۲: نتایج آزمون بین آزمودنی ها بر روی داده های تفاضلی پیش آزمون - پس آزمون

متغیر وابسته	مجذور مربعات	درجه آزادی	میانگین مجذورات مربعات	F	سطح معنی داری	مرجع ضریب اتا
برون ریزی خشم	۴۵/۰۵	۱	۴۵/۰۵	۳/۹۵۱	۰/۰۶	۰/۱۷۹
درون ریزی خشم	۱۴/۴۵	۱	۱۴/۴۵	۱/۰۴	۰/۳۲۱	۰/۰۵۵
کنترل برون ریزی خشم	۳۲۰/۰۰	۱	۳۲۰/۰۰	۱۶/۸۵۲	۰/۰۰۱	۰/۴۸۴
کنترل درون ریزی خشم	۲۸۱/۲۵۰	۱	۲۸۱/۲۵۰	۱۸/۲۵۶	۰/۰۰۱	۰/۵۰۴
نمره کل خشم	۱۴۲۵/۰۵	۱	۱۴۲۵/۰۵	۱۵/۴۹۹	۰/۰۰۱	۰/۴۶۳
انتقام	۲۳۸/۰۵	۱	۲۳۸/۰۵	۱۷/۷۱۰	۰/۰۰۱	۰/۵۳۵
اجتناب	۸۸/۲۰	۱	۸۸/۲۰	۲/۲۸۱	۰/۱۴۸	۰/۱۱۲
بخشش	۶۱۶/۰۵	۱	۶۱۶/۰۵	۱۰/۱۸۷	۰/۰۰۵	۰/۳۶۱

اصلاح و تربیت نیستند اجرا شود و از آن جا که در مطالعه حاضر نشانگر تفاوت جنسیتی نوجوانان در خشم و بخشش می باشد لذا پیشنهاد می شود که به تفاوت های جنسیتی نوجوانان در این زمینه نیز پرداخته شود. از آن جایی که نتایج پژوهش حاکی از تاثیر آموزش بخشش بر اساس مدل فرایندی انرایت بر کاهش پرخاشگری و خشم است بنابراین از این روش می توان به یکی از روش ها برای کاهش خشم در کانون های اصلاح رفتار و همچنین در برنامه های پیشگیرانه در آموزش و پرورش برای کاهش خشم و پرخاشگری استفاده کرد.

سیاسگزاری

با قدردانی از نوجوانان و مسئولین کانون اصلاح و تربیت تهران که انجام این پژوهش را امکان پذیر نمودند.

References

- Ahadi H, Mohseni N. Growth psychology. Tehran: Bonyad publication; 1993. (Persian).
- Mansur M. Children and adolescent misdemeanor. Tehran: Tabesh; 1989 (Persian).
- Biyabangard E. Adolescents psychology. Tehran: Office of Islamic culture; 2010. (Persian).
- Hosseini A. Investigation of forgiveness range in families of origin and extended families and its relations with marital satisfaction. MS Essay. Rehabilitation Science University; 2004 (Persian).
- Beth, P. Forgiveness and implicit theories in early adolescents. (PHD Thesis). University of Wisconsin-Madison. 2006.

-
6. Klatt, John. Testing A Forgiveness Intervention To Treat Aggression Among Adolescents In A Type 1 Correctional Facility: A Pilot Study.(PHD Thesis). University of Wisconsin-Madison. 2008.
  7. McCullough ME, Fincham FD, Tsang J A. Forgiveness, forbearance, and time: The temporal unfolding of transgression-related interpersonal motivations J Pers Soc Psychol. 2003; 84(3): 540-557. PMID: 12635915.
  8. Navidi A. Effectiveness of anger management education on self-regulation, coping and general health in adolescent boy in Tehran city. (Thesis PhD). School of Education and psychology, AllameTabatabaee university; 2006. (Persian).
  9. Zechmerister J S, Romero C. Victim and Offender Accounts of Interpersonal Conflict. Autobiographical narratives and unforgiveness. J Pers Soc Psychol. 2002; 82(4): 675-686. PMID: 11999931.
  10. Konstam V, Chernoff M, & Deveney S. Toward Forgiveness: The role of shame guilt, anger, and empathy. Counseling and Values. 2001; 46(1): 26-39.
  11. Gambaro ME. School-based forgiveness education in the management of trait anger in early adolescents. (PHD Thesis). University of Wisconsin-Madison. 2002.

Archive of SID

Efficacy of Forgiveness Therapy in Reducing Aggression and Promoting Forgiveness in Male Juvenile in Tehran Correctional and Rehabilitation Centre

Hossein Ghamari Givi¹,
Zahra Mohebbi²,
Morteza Sadeghi³

¹ Associate Professor, Department of Counselling and Educational Science, Faculty of Educational Science and Psychology, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran

² MSc in Counselling, Ardabil Education Organization, Ardabil, Iran

³ MSc in Clinical Psychology

(Received September 9, 2013 ; Accepted Jun 21, 2014)

Abstract

Background and purpose: Juvenile delinquency is increasing in many countries including Iran. This study was designed to investigate the efficacy of forgiveness therapy in reducing aggression and enhancing forgiveness in adolescent boys in Tehran Correctional and Rehabilitation Centre.

Material and Methods: This quasi-experimental study included pretest-posttest with control group. The research population consisted of all adolescent boys attending Tehran Correctional and Rehabilitation Centre in 2012. (almost 300 persons). Thirty accessible individuals were randomly selected and divided into experimental and control groups. The experimental group attended ten sessions of forgiveness therapy while the control group received no intervention. STAXI-2 and TRIM questionnaires were completed by subjects as pretest and posttest. Data was analysed performing MANOVA.

Results: In this study forgiveness therapy based on Enright's process model, reduced aggression and promoted forgiveness in experimental group.

Conclusion: Forgiveness therapy either alone or alongside other treatments could improve mental health, thereby reducing many unwanted consequences.

Keywords: Forgiveness therapy, aggression, boy, adolescent

J Mazandaran Univ Med Sci 2014; 24(114): 163-168 (Persian).